

УДК 351.863:330.4:334.025(477)

І. Коблик

БОРГОВА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ЇЇ ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА

Проведено дослідження сутності боргової безпеки. Проаналізовано сучасний стан індикаторів боргової безпеки. Здійснено її економічну оцінку та запропоновано заходи щодо підвищення рівня боргової безпеки.

Ключові слова: державний борг, боргова політика, боргова безпека, індикатори боргової безпеки.

Проведення боргової політики протягом останніх років характеризується зростанням як внутрішнього, так і зовнішнього державного боргу. Зростання державної заборгованості по боргових зобов'язаннях може стати загрозою для функціонування економіки та боргової безпеки країни. Визначення індикаторів боргової безпеки є важливими показниками, які відображають спроможність країни виконувати свої зобов'язання щодо обслуговування та погашення державного боргу і показують наскільки обтяжливими для державного бюджету вони є.

Дослідження проблеми боргової політики та боргової безпеки висвітлено у багатьох роботах зарубіжних та вітчизняних вчених, таких як: Дж. Бюкенен, Дж. Кейнс, Д. Рікардо, Р. Барро, А. Лернер, П. Харрод О. Барановського, Т. Вахненко, С. Корабліна, Т. Бондарчук, О. Рожко, В. Федосова, Д. Головачев, С. Юрій, О. Короткевич, О. Царука, Ю. Пасічник, Н. Зражевська, Л. Красавін, Ю. Алексєєва, В. Козлюк. Незважаючи на велику чисельність наукових праць, які висвітлюють питання боргової безпеки, актуальним залишається аналіз стану боргової безпеки та пошук напрямів підвищення її рівня.

Для вирішення проблем по згаданій темі дослідження потрібно визначити сутність боргової безпеки, дослідити стан індикаторів, провести їх економічну оцінку та запропонувати заходи щодо підвищення її рівня.

Побудова та розвиток ринкової економіки потребує додаткових фінансових ресурсів, які залучаються на зовнішньому і внутрішньому ринках позикових капіталів.

Проведення боргової політики на сучасному етапі характеризується зростанням державної заборгованості, як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Динаміка державного боргу України за 2007 – 2012 рр. наведена на рис. 1.

Як видно з рис. 1, державний борг України протягом 2007 – 2012 рр. зріс на 327,90 млрд грн і на кінець 2012 р. становив 399,20 млрд грн. Основними причинами зростання заборгованості держави протягом цих років стали такі причини: фінансування дефіциту державного бюджету, обслуговування та погашення попередніх боргових зобов'язань, інвестиційні цілі.

Оцінка економічних та бюджетних наслідків проведення боргової політики для країни здійснюється шляхом визначення частки державної заборгованості та навантаження витрат по боргу, яке здійснюється із державного бюджету, оскільки його фінансові ресурси становлять основу погашення боргової заборгованості.

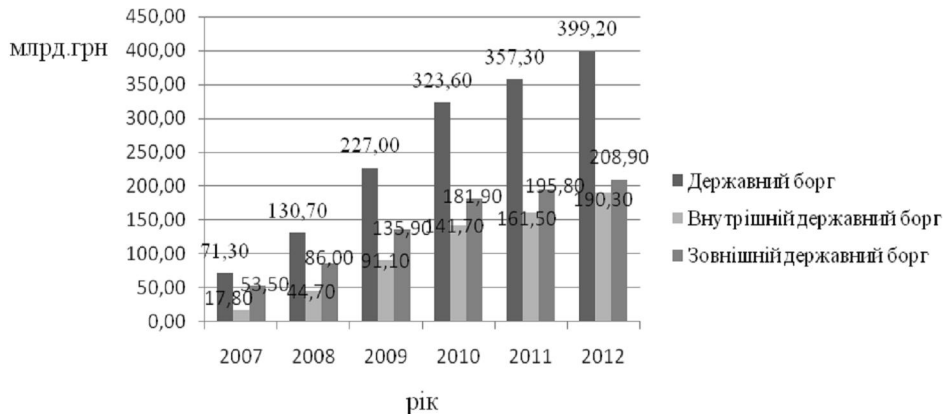

Рис. 1. Динаміка державного боргу України за 2007 – 2012 рр., млн грн [1, 2]

Навантаження по обслуговуванню боргових зобов'язань для економіки та державного бюджету оцінюється не тільки через співставлення боргових платежів до загальних видатків держави, а й через порівняння боргових витрат до обсягу ВВП, доходів та експорту.

Основними методиками визначення рівня безпечного боргового навантаження та платоспроможності у світі є Мінімальна стандартна модель Світового банку та модель боргової безпеки МВФ, де наводяться основні боргові індикатори, які визначають граничний розмір державного боргу і платежів по ньому.

В Україні для визначення економічно безпечного рівня державного боргу використовують індикатори, які систематизовано та затверджено наказом Міністерства економіки України “Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України” № 60 від 02.03.2007 р.

Згідно із цим наказом, боргова безпека держави – це такий рівень внутрішньої та зовнішньої заборгованості з урахуванням вартості її обслуговування й ефективності використання внутрішніх і зовнішніх запозичень та оптимального співвідношення між ними, достатній для вирішення нагально соціально-економічних потреб, що не загрожує втратою суверенітету і руйнуванням вітчизняної фінансової системи [3].

На рівень боргової безпеки впливають такі чинники:

- ступінь інформаційного та нормативно-правового забезпечення боргової політики держави;
- стратегія боргової політики держави;
- структура державного боргу;
- рівень соціально-економічного розвитку; напрям політичного та економічного курсу держави;
- “борговий досвід” держави тощо [4].

Показники боргової безпеки є найбільш об'єктивним інструментом визначення впливу державного боргу на фінансово-економічне становище держави. Виділяють абсолютні та відносні показники боргової безпеки. Основним абсолютним показником боргової безпеки є обсяг державного та гарантованого боргу. Серед відносних показників доцільно дослідити показники структури державного боргу, а також індикатори боргової безпеки [5]

Основними індикаторами для розрахунку боргового навантаження, платоспроможності та визначення показників боргової безпеки в Україні є дев'ять показників:

- відношення загального обсягу державного боргу до ВВП;
- відношення обсягу зовнішнього боргу до ВВП;
- рівень зовнішньої заборгованості на одну особу;
- відношення державного зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг;
- відношення відсоткових платежів з обслуговування зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг;
- відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування зовнішнього боргу до доходу державного бюджету;
- відношення обсягу внутрішнього боргу до ВВП;
- відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування внутрішнього боргу до доходів державного бюджету;
- відношення заборгованості уряду за державними цінними паперами до ВВП.

З аналітичною метою показники боргового навантаження і платоспроможності прийнято обмежувати пороговими або граничними значеннями, оскільки до певних меж ситуація із впливом боргу на економіку і фінансово-кредитну сферу країни загалом може перебувати під контролем держави, однак перевищення цих меж призводить до виникнення і поглиблення кризових явищ у країні [6].

Аналіз стану та нормативні значення рівня індикаторів боргової безпеки наведено в табл. 1.

Розглянемо детальніше згадані вище індикатори.

1. Відношення загального обсягу державного боргу до ВВП характеризує збільшення державного попиту на позикові ресурси внутрішнього і зовнішнього ринку в порівнянні з економічним розвитком держави. Нормативне значення цього показника становить від 50% до 60% за міжнародними критеріями та не має перевищувати 55–60% за вітчизняними методами розрахунку боргової безпеки держави. Протягом 2007–2012 рр. нормативне значення цього показника перебувало в допустимому розмірі і станом на 2012 р. становило 36,6%.

2. Відношення обсягу зовнішнього боргу до ВВП – один із основних показників, який відображає та узагальнює зовнішні боргові зобов'язання країни. Цей показник показує рівень боргової залежності економіки від зовнішнього фінансування. Згідно із Методикою розрахунку економічної безпеки, розробленої реорганізованим Міністерством економічного розвитку і торгівлі України (Міністерство економіки України), верхня межа становить 25%, за міжнародними стандартами це співвідношення не повинно перевищувати 40%. За аналізований період граничні межі цього показника знаходяться в допустимій нормі, однак із 2007–2010 рр. спостерігається його зростання і у 2010 р. показник згаданого індикатора становить 25,6 пунктів, що на 0,6 пунктів більше допустимої норми. Перевищення нормативного показника у 2010 р. свідчить про збільшення ризику боргової безпеки України. З 2011 р. нормативне значення згаданого індикатора зменшується і на кінець 2012 р. становить 21,9%. Тобто запас фінансової міцності становить 3,1 пункт.

3. Рівень зовнішньої заборгованості на одну особу є одним з показників, який відображає соціальний ефект державної заборгованості, оскільки відволікає значні фінансові ресурси з державного бюджету на обслуговування та погашення

заборгованості, замість соціального спрямування вилучених коштів. Граничне значення цього показника за вітчизняною практикою не повинно перевищувати 250 дол. США на одну особу, однак за аналізований період граничне значення індикатора мало тенденцію до стрімкого зростання. Протягом 2007 – 2012 рр. зовнішня заборгованість зросла на 551,8 дол. США на одну особу і у 2012 становила 848,9 дол. США. Таке стрімке зростання цього показника відбулось через демографічний спад у країні та зростання абсолютної величини зовнішнього державного боргу.

Таблиця 1

Аналіз стану боргової безпеки України 2007 – 2012 рр.

№ з/п	Індикатори боргової безпеки	Нормативне значення		Рік					
		згідно із світовими нормативами	згідно із українськими нормативами	2007	2008	2009	2010	2011	2012
1	Відношення загального обсягу державного боргу до ВВП, %	50-60%	≤55-60	12,3	19,9	34,8	39,9	35,9	36,6
2	Відношення обсягу зовнішнього боргу до ВВП, %	40%	≤25	9,7	15,1	23,3	25,6	23,0	21,9
3	Рівень зовнішньої заборгованості на одну особу, дол. США	≤200	≤250	297,1	400,1	577,8	756,6	818,9	848,9
4	Відношення державного зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг, %	≤150-165%	≤70	16,5	13,0	31,4	33,0	27,6	29,1
5	Відношення відсоткових платежів з обслуговування зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг, %	20-25%	≤12	0,8	0,4	1,0	0,8	1,1	0,7
6	Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування зовнішнього боргу до доходу державного бюджету, %	≤20-25%	≤20	3,8	2,1	8,4	3,5	6,5	8,5
7	Відношення обсягу внутрішнього боргу до ВВП, %	–	≤35	2,5	4,7	10,0	13,1	12,4	13,5
8	Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування внутрішнього боргу до доходів державного бюджету, %	–	≤25	1,9	2,0	11,2	9,5	15,1	12,8
9	Відношення заборгованості уряду за державними цінними паперами до ВВП, %	–	≤30	5,6	8,6	14,0	17,8	19,5	21,7

4. Співвідношення державного зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг показує змогу держави покрити свої зовнішні боргові зобов'язання за рахунок доходів від експорту, які надходять з закордону в іноземній валюті. Граничний поріг індикатора за міжнародними розрахунками становить 150 – 165%, за національною методикою не більше 70%. Протягом аналізованого періоду найбільше нормативне

значення становило 33% у 2010 р., однак у подальші роки воно мало тенденцію до зниження і у 2012 р. становило 29,1%, що свідчить про позитивні тенденції в платоспроможності країни за своїми зовнішніми зобов'язаннями.

5. Відношення відсоткових платежів із обслуговування зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг показує спроможність країни погашати та обслуговувати свої зовнішні борги за рахунок надходжень від експортних операцій. Нормативне значення даного показника за вітчизняною методикою має становити не більше 12%. Проведений аналіз за 2007 – 2012 роки свідчить про відповідність нормативному значенню даного індикатора. Найбільше значення даного показника становило у 2011 р., а саме 1,1%, у 2012 р. значення даного показника зменшилось на 0,4 п. і становило 0,7%. Таким чином запас фінансової міцності даного індикатора на кінець 2012 р. становив 11,3%, що показує нормальне функціонування національної економіки та валютно-фінансової сфери зокрема.

6. Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування зовнішнього боргу до доходу державного бюджету показує наскільки обтяжливим є державна заборгованість для бюджету країни. Відповідно до Методики розрахунку рівня економічної безпеки, граничним значенням є 20%, за міжнародними методиками це значення має бути не більше 20 – 25%.

Протягом аналізованого періоду значення даного індикатора мало не стійкий характер і протягом 2007 – 2012 рр. не перевищувало нормативного значення і коливалось від 3,8 – 8,5%.

7. Відношення обсягу внутрішнього боргу до ВВП характеризує та узагальнює внутрішні боргові зобов'язання країни. Граничне значення даного індикатора за методикою Міністерства економічного розвитку і торгівлі України не повинно перевищувати 35%. Протягом 2007 – 2012 рр. нормативне значення індикатора перебувало в допустимій нормі і станом на 2012 р. становило 13,5%. Таким чином, запас фінансової міцності на кінець аналізованого періоду становив 21,5 %, що дозволяє стверджувати про довіру до боргових цінних паперів країни, які розміщуються на внутрішньому ринку країни та потребують впровадження нових їх видів та розробку програми розвитку первинного та вторинного ринку ОВДП.

8. Відношення обсягу сукупних платежів із обслуговування внутрішнього боргу до доходів державного бюджету характеризує обтяжливість платежів по внутрішньому боргу для державного бюджету. Цей індикатор, згідно із вітчизняною методикою розрахунку економічної безпеки, не повинен становити більше 25%. Протягом аналізованого періоду значення даного показника перебувало в гранично допустимій нормі та у 2012 р. становило 12,8%, що на 2,3% менше від попереднього року.

9. Відношення заборгованості уряду за державними цінними паперами до ВВП показує рівень розвитку ринку боргових цінних паперів держави та їх частку у загальному обсязі державного боргу до ВВП. Нормативне значення цього індикатора не повинно перевищувати 30%. Протягом аналізованого періоду динаміка даного показника мала тенденцію до збільшення і у 2012 р. становила 21,7%, що на 16,1 більше від 2007 р. Цей індикатор характеризує збільшення частки боргових цінних паперів держави, за допомогою яких залучаються позикові фінансові ресурси до бюджету.

Провівши аналіз індикаторів боргової безпеки України, можна констатувати, що по всіх показниках, окрім державної заборгованості на душу населення, боргова безпека держави знаходиться в безпечних межах та має запас фінансової міцності.

Висновки

Для підвищення рівня боргової безпеки України та утримання показників індикаторів в допустимих межах потрібно:

– створити окрему державну установу, яка проводитиме реалізацію боргової політики. Створення такої спеціалізованої установи дозволить оперативно реагувати на зміну кон'юнктури фінансового ринку, при залученні позикового капіталу та дозволить ефективніше управляти державним боргом і борговими ризиками, що підвищить розвиток ринку боргових цінних паперів.

– проводити щоквартальний моніторинг показників індикаторів боргової безпеки, що дасть змогу формувати поточну інформацію про боргове навантаження на бюджет та вплив державного боргу на економічні процеси;

– вдосконалити та доповнити нормативно-правові акти, які визначають механізм залучення державних запозичень та проведення боргової політики;

– скоротити частку запозичених ресурсів, які виділяються на покриття дефіциту державного бюджету і покриття боргових зобов'язань (обслуговування та погашення державного боргу) та збільшення частки позикових фінансових ресурсів, які направлятимуться на інвестиційні проекти.

Література

1. Кравчук Н. Колізії боргової безпеки держави: Україна в системі світових індикаторів безпеки глобального економічного простору / Н. Кравчук // Наука молода [Текст]. — 2005. — № 3. — С. 74—82.

2. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua>.

3. Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України [Електронний ресурс] : Наказ № 60 від 02.03.2007 р. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1022.4251.0>.

4. Вахненко Т. П. Концептуальні засади управління зовнішнім національним боргом України / Т. П. Вахненко // Економіка України [Текст]. — 2007. — №1. — С. 14—24.

5. Петрошук О. Напрями підвищення рівня боргової безпеки України [Електронний ресурс] / О. Петрошук. — Режим доступу : <http://naub.ua.edu.ua/2012/narguamy>.

6. Кравчук Н. Колізії боргової безпеки держави... — С. 74—82.

7. Офіційний сайт Міністерства фінансів України...

8. Офіційний сайт Державної казначейської служби України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://treasury.gov.ua>.

9. Офіційний сайт Державного комітету статистики [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

I. Koblyk

DEBT SECURITY OF UKAINE: CURRENT STATE AND ECONOMIC ASSESSMENT

The study of debt security is made. The current state of indicators of debt security is analysed. Its economic assessment is made and measures to improve the level of debt security are suggested.

Key words: national debt, debt policy, debt security, the debt security indicators.